

Z recenze napsal Aleš Brandner, dále to této rubriky přispěli V. Boček, V. Blažek, Z. Hladká, Z. Hlubinková, I. Janyšková, M. Karlíková, L. Rychnovská, P. Valčáková a S. Žaža.

Stejně jako každý rok i tentokrát má jazykovědný *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* vysokou odbornou úroveň, důležité poznatky v něm naleznou lingvisté i studenti filologických oborů.

I. KOLÁŘOVÁ

Hlubinná ekologie – proč tak náhle odešla? *

Hlubinná ekologie byla od počátku osmdesátých let důležitou argumentační bází mnoha celosvětových environmentálních diskusí. Proč došlo k tak výraznému vzestupu, k vyčerpání, rozpuštění a nakonec i útlumu této formy emocionálně nakažlivého postoje k ekologické krizi, pokouší se českému čtenáři vysvětlit kniha brněnské ekologického filozofa Bohuslava Binky. Jde o knihu v našem prostředí originální nejen svým tématem, ale i zvolenou metodologií. Binka si svůj úkol filozofické kritiky hlubinné ekologie (HE) nejen důkladně promyslel, ale v souladu s přijatým záměrem také předem stanovil závazný algoritmus analýzy vybraných textů. Jako znalec a stoupenec širokého konceptu evoluční ontologie se odvážil označit hlubinnou ekologii, která je u nás pojímána spíše nestrukturovaně a pozitivně, za svéráznou formu „neofundamentalismu, který pohrdá hodnotami moderny, ale který k jejímu zničení využije všech jejích technologických výtobytků“ (cit. z textu na obálce).

Binkova analýza hlubinné ekologické proudy uvažování je rozvržena, pomíne-li úvodní kapitolu s názvem *Cíle, metoda, hypotézy*, do sedmi kapitol (1. *Společné rysy hlubinné ekologie...*; 2. *Preludium hlubinné ekologie*; 3. *Zrod hlubinné ekologie – Arne Naess*; 4. *Vzepětí a úpadek hlubinné ekologie*; 5. *Komparace*; 6. *Závěr*; 7. *Pokus o interpretaci*).

Z úvodní krátké pasáže *Pět interpretací hlubinné ekologie* (s. 11-18) tu připomenou pouze Binkovu úvahu o možnosti rozdělení

různých forem existujících výkladů HE: 1. interpretaci, která spojuje tuto humanistickou ekofilozofii s náboženským poselstvím; 2. interpretaci spojenou s odmítnutím karteziánského paradigmatu (u nás např. Erazim Kohák); 3. spojení hlubinné ekologie s ekologicky orientovanými postmoderními mysliteli (Zimmermann, Taylor, Stark); 4. interpretaci spojenou se sociálním ekologem Murrayem Bookchinem; 5. interpretaci samotných hlubinných ekologů jako opozici k ekologii „mělké“, „lehké“, „povrchní“, „plytké“ (Naess, Devall, Sessions; Abbey, Foreman, Roselle, Goldsmith...). Právě na základě této klasifikace dosavadních interpretací se Binka rozhoduje odmítnout první i druhou možnost, která se pro jeho vlastní výklad nabízí, a záměrně volí třetí možnost jako „racionální analýzu významu textů hlubinné ekologie“, kterou v souladu s Eliotem, Benjaminem, Auerbachem, Orwellem a Wilberem upřesňuje jako metodu „spočívající v srovnání emocionálních map a vnitřní „mentální“ sourodosti jednotlivých textů“ (s. 18).

V první kapitole *Společné rysy hlubinné ekologie* se Binka nejprve snaží o určení místa HE v rámci vývoje environmentální filozofie, přičemž tento směr spolu s ekologií sociální a zoocentrickou zařazuje do závěrečné a dosud neukončené třetí fáze vývoje zeleného myšlení. Nejdůležitější částí kapitoly je však analýza charakteristických prvků HE, mezi něž řadí podvojně dualistický pohled na svět, emocionální manipulaci čtenáře, důraz na neracionální formy poznávání a odpor vůči moderní společnosti a vědě.

Druhou kapitolu *Preludium hlubinné ekologie* věnoval Binka rozboru myšlenek nejvýznamnějšího předchůdce hlubinné ekologie M. K. Gándhího. Na základě důkladné jazykové a ontologické analýzy ukazuje, že M. K. Gándhí nebyl humanistickým, ale striktně náboženským autorem, který jako jediné řešení krize moderní společnosti viděl v návratu teokratických forem vlády a v absolutní demodernizaci světa. Západní lékařství, důraz na hodnotu pozemského života lidí i jakýkoliv technologický pokrok – to vše je pro Gándhího, jak konstatuje autor, odmítnutí „správné cesty Boha“ a jejich nároků. Kapitolu zakončuje podrobná analýza tří zásadních gándhiovských textů *Experiment se syrovou stravou*,

Naše vesnice a Obětavá služba a zdroj radosti.

Třetí kapitola *Zrod hlubinné ekologie*, která tvoří jádro knihy, je věnována analýze života i díla Arna Naesse, zakladatele a hlavního postavě HE. Binka v ní ukazuje tohoto norského myslitele jako muže dvou tváří, který – ačkoliv hlubinnou ekologii založil a dlouhou dobu byl považován za jejího nejvýznamnějšího představitele – patřil zároveň k jejím nejvýznamnějším disidentům. Tento fakt vysvětluje jako důsledek jisté nekompatibility Naessova myšlení. Naess na jedné straně již v mládí odmítl západní civilizaci a její vývoj, avšak do pozdních let si uchoval některé její hodnoty – smysl pro dialog, důraz na hodnotu plurality atd. Naess sice přenesl mnohé Gándhiovo náboženské myšlenky do zeleného myšlení, zároveň však část důsledků gándhiovského fundamentalismu nebyl nikdy schopen vnitřně přijmout.

Poslední kapitola nazvaná *Vzepětí a úpadek hlubinné ekologie* dokumentuje a hodnotí vývoj hlubinné ekologie, její prudký vzestup na počátku osmdesátých let i stejně prudký pád v končících letech devadesátých. Binka se zde snaží prokázat, že intelektuální úpadek hlubinné ekologie byl „memetický“ zakódován již v okamžiku jejího zrodu. Směr, který je založen na emocionální manipulaci čtenářem a který postrádá dialog s vědou i jinak orientovanou filozofií, musí po několika letech vývoje zákonitě „zamrznout“, a to se také s hlubinnou ekologií stalo. Provokativní a často vtipné myšlenky Arna Naesse vystřídaly misantropické výkřiky D. Foremana, E. Abbeje či S. Hardinga, konstatuje Binka.

K obsahu práce zbývá ještě připomenout, pomíne-li šestou kapitolu s názvem *Závěr*, v níž se Binka pokouší výsledky své analýzy přehledně uspořádat, velmi zdařilou kapitolu sedmou nazvanou *Pokus o interpretaci*. Zde je stručně formulována nejen další úroveň kritiky HE, ale i hodnocení filosofického myšlení vůbec. S odvoláním na stanovisko I. Prigogina a J. Šmajse tu autor připomíná, že „hlubinní ekologové se mýlí, protože postrádají správný teoretický koncept a protože jejich ontologická ukotvení patří kamsi k předminulým stoleťm. Silně antropomorfní, nesystémový podvojný dualismus nemůže z principu na otázku environmentálního ohrožení odpovědět

správně... Dualismus – a každý ontologický koncept musí být v konečném důsledku dualistický – tak jak jej známe z evropské filozofické tradice, se téměř vždy mýlí. Aristotelovo jsoucno a bytí, Origenova koncepce Boha a světa. Ghazálího striktní náboženský dualismus, Kantova koncepce dvou světů či Heideggerovo bytí a existence jsou klasickými ukázkami skvělé racionálně-spekulativní práce bez přímého vztahu k reálné skutečnosti, a zejména s neadekvátní úrovní abstrakce.“ (s. 164–165).

Pokud jde o celkové hodnocení Binkova textu, vysoce oceňuji, že Binka prostudoval velké množství anglicky tištěné literatury, u nás většinou obtížně dostupné. Tím vznikla možnost na jedné straně dobře pochopit podstatu a vývoj této existenciálně antropologické linie uvažování, a na druhé straně (v souladu s autorovým záměrem) vybrat z mnoha textů charakteristické pasáže pro zvolenou analyticko-dekonstruktivní metodu interpretace.

I když se v souvislosti s hledáním ontické podstaty globální ekologické krize zabývám odlišnými problémy, tj. spíše snahami o interpretaci reality než o interpretaci textů, a také proto nebezpečí fundamentalismu či neofundamentalismu nepocituji tak zjištěně, souhlasím s Binkovým názorem, že „hlubinná ekologie je... typický neofundamentalistický směr, který... charakterizuje: 1. ontologický dualismus; 2. emocionální manipulace za pomoci striktní distribuce emocionálních center textu; 3. propagace neracionálních forem poznávání; 4. ambivalentní, zneužívající a nenávislný vztah k moderně“ (s. 160).

Spolu s Binkou se o širokém proudu hlubinné ekologie odvažuji říci, že jde o přístup tradičně morální a moralizující, přístup zakotvený v neudržitelné existenciální ontologii, tj. pohled nesystémový a veřejnost matoucí. Myslitelé, kteří v dnešní spotřební technické kultuře primárně tematizují člověka, tj. jeho motivy, hodnoty a zájmy, nutně nedoceňují váhu nadosobních kulturních struktur, které přírodu poškozují a které chování dnešního člověka určují mnohem výrazněji než vědomá či nevědomá identita člověka s přírodou. A právě v tomto smyslu je hlubinná ekologie, přestože se tváří novátorsky, nejen nevědecká a v rozporu s realitou, ale také jakoby „stará“. Člověk je částí přírody a myšlenka identifikace člově-

ka s přírodou byla samozřejmá pro naše předky už dávno před vznikem filozofie, vědy a všech dnešních monoteistických náboženství. V predátorském duchovním paradigmatu kultury se však ve srovnání se silou parciální racionality a vědy ukázala jako slabá a neúčinná. Zlomit toto paradigma, tj. prosadit paradigma tucty a respektu k Zemi (jehož predispozice patrně rovněž existují v lidském genomu) bude možné znovu jen silnějšími racionálními prostředky, tj. s pomocí neantropocentrické filozofie (evoluční ontologie) a reformovaných věd o kultuře. Proto je důležité, aby téměř spontánní „identifikaci“ stále větší části lidstva s nynější protipřírodní kulturou čelilo poctivé filozofické úsilí nejen o adekvátní pochopení přírody a její skutečné ontické jednoty s člověkem, ale také o adekvátní pochopení ontického konfliktu kultury s přírodou. Ontická jednota člověka s přírodou je totiž zakotvena už v lidském genomu, a také proto nepotřebuje žádnou falešnou spiritualitu náboženskou ani hlubinně ekologickou.

Binka při souhrnném hodnocení ekologického myšlení nakonec dodává, že se situace změnila a že „dnes nepotřebujeme esteticky zadířila díla... Ontologie by měla ztratit svoji racionálně-spekulativně-estetickou funkci ve prospěch funkce racionálně-spekulativně-pragmatické... Filozofové – tlačení patrně proměnou způsobů komunikace směrem k masmédiím – přijali roli jakýchsi nepodařených celebrit a jejich pohled se od přísné, vědou kontrolované práce posunul k nezávaznému komentování z pozice těch, kteří s jinými šarlatány soupeří o pozornost světa skutečně mocných. Mnohé filozofie se mírou nesrozumitelnosti „obyčejné lidské“ úrovni nesmírně vzdálily, zároveň však často přistupují na masmédiální hru s emocemi.“ (s. 165-166). Odsudek přísný, ale bohužel z velké části pravdivý.

Binkovu práci doporučuji nejen studentům filozofie a humanitních oborů, ale i vážným zájemcům o pochopení podstaty globálního ekologického konfliktu.

J. ŠMAJS

* Binka, B. Analýza hlubinné ekologie. Brno: MU 2008, 197 s.

D. P. Snustad a M. J. Simmons: Genetika.*

Není zvykem v této revui recenzovat překlady literárních děl z cizích jazyků do češtiny. Nakladatelství Masarykovy univerzity však v závěru roku 2009 (v rámci oslav jejího jubilea) úspěšně vydalo dílo natolik mimofádné, že není možno se o něm nezminít. A podařilo se mu na svůj poměrně nedávný vstup na český trh odborné vědecké literatury upozornit opravdu razantně. Vydalo český překlad vysoce moderní americké učebnice genetiky. Vydalo jej česky se vším všudy, i se všemi bibliografickými znaky typickými pro univerzitní učebnici americkou: formátem (280 x 245 mm), objemem (871 stran), kvalitou vazby, natíraným papírem, bohatstvím výborných ilustrací i typografickými proporcemi a parametry. Tolik znaky vnější, přičteme-li pak špičkovou úroveň obsahu, máme dílo vskutku reprezentativní. Nakladatelství MU – jeho ředitelce a editore dila PhDr. A. Mizerové – náleží vřelý dík už za to, že s myšlenkou vydat světovou učebnici genetiky nejen samo přišlo, nýbrž dokonce od nakladatelství původní americké verze (John Wiley and Sons, Inc., Hoboken, N.Y.) získalo i možnost pořídit český překlad podle sazby 5. vydání této učebnice, jež bylo právě v tisku. Česká verze tedy vyšla prakticky současně s americkým originálem. (Na tomto místě je vhodné připomenout i to, že až dosud byla poslední vydanou učebnicí genetiky v češtině učebnice pražského docenta J. Nečáská s brněnským I. Cetlem. Ta mohla vyjít v Praze roku 1979 až po ukončení likvidační fáze v genetice východní Evropy, fáze tzv. pokrokové genetiky mičurinsko-lysenkovské roku 1965.)

Náročného překladatelského úkolu se ujal 10členný tým brněnských genetiků, většinou profesorů a docentů Přírodovědecké fakulty MU pod vedením prof. RNDr. J. Relichové, CSc., do něhož – vzhledem k jejich specifické odbornosti – bylo přizváno po jednom z profesorů dalších tří brněnských vědeckých institucí: z Veterinární a farmaceutické univerzity, Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity a Biofyzikálního ústavu AV ČR. Jako bonus, jako vědecko-historický pendant k obsahu kni-